

A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉS TÖRTÉNETE 1867–1927

AZ ORSZÁGGYŰLÉS EMLÉKEI

Sorozatszerkesztők:

Bellavics István, Pelyach István

Második kiadás

A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉS TÖRTÉNETE 1867–1927

*Balassa Imre, T. Boros László, Csetényi József, Hoitsy Pál, Kemechey László, Kun Andor,
Lengyel Ernő, Pethő Sándor, Bárány Szterényi József és Szűdy Elemér közreműködésével*

Szerkesztette
BALLA ANTAL

Országház Könyvkiadó
Budapest, 2019

© Országgyűlés Hivatala, 2019

© Szalai Miklós, 2019

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz,
sokszorosításhoz, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

Felelős kiadó ♡ Such György

A bevezető tanulmányt írta ♡ Szalai Miklós

Szöveggondozó ♡ Macskássy Zsuzsa

Korrektor ♡ Széll Szilvia

Név- és tárgymutató ♡ Széll Szilvia

Képfeldolgozás ♡ Fodor Gábor

A kötetet tervezte ♡ Fodor Gábor

A borítón a Bródy Sándor utcai régi Képviselőház ülésterme az 1880-1890-es években.
(Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár)

A könyv az Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és
Közművelődési Igazgatósága szakmai programjai keretében készült.

Igazgató ♡ Bellavics István

Az Igazgatóság könyvprogramjának koordinátora ♡ Pelyach István

www.orszaghazkonyvkiado.hu

Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen
Felelős vezető ♡ György Géza vezérigazgató

ISBN 978-615-5948-07-7

ISSN 2630-7987

TARTALOMJEGYZÉK

Szalai Miklós:

KÉP A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSRŐL A KONSZOLIDÁCIÓ DELELŐJÉN – Balla Antal könyve a magyar parlamentarizmusról	9
---	---

ELŐSZÓ	19
--------	----

BEVEZETÉS – A MAGYAR PARLAMENTARIZMUS EREDETE • Írta: Balla Antal	21
--	----

A KIEGYEZÉS KORA – 1865–1875 • Írta: Balassa Imre	38
---	----

*Deák Ferenc, Eötvös József és Kemény Zsigmond (40) „Verwirkt!” (42)
Schmerling, a Reichsrat és a nagynémet álom (44) Bismarck (47) A korhadó
Magyarország (48) A húsvéti cikk (50) Ferenc József elkergeti Schmerlinget (52)
Deák programja (53) Összehívják az országgyűlést (54) A fölrati probléma
veszedelmei (57) A „közös ügyek” labirintusában (58) Deák végleg szakít a
konzervatívokkal (61) A király joga és a nemzet joga (62) Ferenc József harca az
1848-i törvények ellen (64) A fulmináns második fölrat (66) A hatvanhetes
bizottság (68) A porosz és olasz háború (69) Ausztria bukása és a centralisták
bukása (72) Passato il pericolo... (74) A hadkiegészítési pátens (77) Helyreáll
az alkotmány (78) Az 1867: XII. tc. (80) Kossuth manifestuma (85) Andrassy
hőskora (87) Andrassy élet-halál harca a feltámadó reakcióval (90) Andrassy
megakadályozza az osztrák revanspolitikát és a háborút (93) A Hohenwart-kísérlet (93)
A bomlás kora (95)*

PÉNZÜGYEK A KIEGYEZÉS UTÁN • Írta: Csetényi József	98
<i>A centralizmus bukása és a kiegyezés korszaka (99) A kiegyezés utáni deficit korszak (101)</i>	

TISZA KÁLMÁN KORSZAKA • Írta: Hoitsy Pál	103
<i>Az osztrák gazdasági kiegyezés (105) A bosnyák okkupáció (108) A harmadik Tisza-kormány (110) A véderővita. A vég (118)</i>	

EGYHÁZPOLITIKAI HARCOK • Írta: T. Boros László	121
<i>Deák Ferenc állásfoglalása a haladás mellett (122) Tapogatódzások, félrendszabályok, a főrendiház rideg elzárkózása (122) Az első határozott lépés a reformok megvalósítása</i>	

felé (123) Viharok az elkeresztelési rendelet körül (124) Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter csatája gróf Apponyi Alberttel (125) Egyházpolitika a trónbeszédben. Irányi Dániel határozati javaslata (127) Wekerle Sándor kormányalakítása (127) Apponyi a reformok mellett (128) A papság offenzívája a kormány egyházpolitikája ellen (129) A régen várt törvényjavaslatok a ház előtt. A reformok gyökere megoldása (132) Vita a házasságjog reformjáról (133) Kossuth Lajos levele a házassági jog reformja mellett (136) A főrendiház nem fogadja el a javaslatot (138) Az anyakönyvvezetés megreformálása (139) Kormányválság (139) A második Wekerle-kormány (140) Pártszakadások az egyházpolitikai harcok miatt (141) Wekerle bukása (142)

WEKERLE SÁNDOR • Írta: báró Szerényi József 143
 A pénzügyi helyzet (144) Az államháztartás rendezése (146) Az adóreform (149)
 A valutareform (151) Wekerle többi reformjai (158)

A BÁNFFY-ÉRA TÖRTÉNETE • Írta: Balassa Imre 161
 Bánffy programja (168) Pártbomlások és pártalakulások (171) Szilágyi Dezső az elnöki székben (173) Az Agliardi-eset (175) A külügyminisztérium dezavualja a magyar miniszterelnököt (179) Bánffy nagy győzelme (183) Treuga Dei (184) VII. törvénycikk (185) A hercegprímás millenniumi beszéde (186) Az országgyűlés hódol a király előtt (188) A hírhedt Bánffy-választás (192) A német császár híres pohárköszöntője (194) Önálló vámterület az ölünkbe hull, de nem kérünk belőle (196) Erzsébet királyné tragikus halála (197) Az „ischli klauzula” (198)
 Az obstrukció (199)

SZÉLL KÁLMÁN ÉS GRÓF TISZA ISTVÁN ELSŐ KORMÁNYA • 203
 Írta: Kemechey László
 Széll Kálmán békéje (203) Széll Kálmán programja: „jog, törvény és igazság” (206) A Nemzeti Párt és a disszidensek csatlakozása (207) A Sturdza-kormány bukása (208) A Széll–Thun-féle megegyezési provizórium (209) Az erdélyi kérdés (210) A turócszentmártoni memorandum (211) A „hier” bonyodalmai (212) A kvótamegállapítás csődjé (212) A Széll-kormány tehetetlen nemzetiségi politikája (213) Vádak Ugron és Bánffy ellen (214) Ferenc Ferdinánd házassága (215) Az angol flotta Fiumében (216) 1901. január: a kiegyezési harc viharfelhői (218) A választójogi kérdés és a magyarság számaránya (219) Az összeférhetetlenségi törvény megalkotása és az Adria-szerződés (219) Ugron Gábor kísérletei egy francia–oros szövetség létesítésére (222) A Presse leleplezése Bánffy abszolutisztikus terveiről (223) Károlyi Sándor gróf agrárprogramja: a gönci levél (224) A Széll Kálmán-féle választás 1901 őszén (225) Beöthy Ákos támadása Széll ellen az új képviselőház felirati vitájában (226) Lovászy Márton és Vázsonyi Vilmos szűzbeszédei (227) A nemzetiségi veszedelmek és a szabadelvű „kaméleon” (227) Körber aknamunkája Magyarország ellen (229) Fejérváry beterjeszti a katonai javaslatokat (229) Magyarország veszteségei a Széll–Körber-féle kiegyezésben (230) Obstrukció a katonai javaslatok ellen (230) Véres összeütközés az ifjúság és a rendőrség között. Széll Kálmán bukása (232) Gróf Tisza István első kísérlete (234) Gróf Khuen-Héderváry Károly kinevezése és a katonai javaslatok

visszavonása (235) A magyar imperializmus (236) A Dienes-féle vesztegetési botrány és Khuen-Héderváry bukása (236) Nemzetiségi izgatások a magyar vezényszó ellen (237) A chlopyi hadparancs (237) Gróf Khuen-Héderváry második megbízatása is megghiúsul (239) Az első Tisza-kormány és fogadtatása (241) Tisza és Körber párviadala (243) Apponyi kilép a kormánypartból (243) Thaly Kálmán békéje (245) Apponyi és Bánffy az ellenzéken magyar vezényszót követelnek (246) Az ugrai levél (247) A Lex Dániel (248) A zsebkendőszavazás (249) Az ellenzék vezérlőbizottsága és az ülésterem összerombolása december 13-án (250) Andrassy Gyula békítő kísérlete (251) Tisza bukása az 1905. januári választáson (252)

A NEMZETI ELLENÁLLÁS • Írta: Pethő Sándor 253

Kik állnak szemben a magyar nemzeti követelésekkel? (254) A koalíció jelleme (256) A Fejérváry-kormány (258) A király és az ellenzék (260) A képviselőház megszállása (262) A válság mérlege (263)

A KOALÍCIÓ TÖRTÉNETE • Írta: Lengyel Ernő 265

Öt hét – öt év... (266) Az új képviselőház (270) Függetlenségi politika 67-es alapon (274) Parlamenten kívül (277) A koalíció és a szerb vámháború (280) Gróf Andrassy Gyula (282) A pénzügyi helyzet (284) Régi harcok, új ellenzékek (287) A nagy pör (292) Szociálpolitika. Küzdelem a sajtószabadságért (294) A kiegyezési tárgyalások (298) A horvát obstrukció (299) Az annexió (302) A választójogi harc (306) A kiegyezési tárgyalások (307) A Wekerle-kormány lemondása (308) A bihari remete (310)

A MUNKAPÁRT URALMA • Írta: Kun Andor 314

Bankvita, a véderőharc előportyázásai és az obstrukció szárnypróbálgatása (320) Tisza és Lukács letörlik az obstrukciót, és megszavaztatják a katonai javaslatokat (325) Tisza miniszterelnöksége, a függetlenségi párt egyesülése Károlyi Mihály alatt és az úgynevezett „gyorstalpalás” (332) Tisza viharos miniszterelnöksége (335) Viharfelhők a látóhatáron (342) A parlament szent egysége a háború első éveiben (344) Megbukik Tisza (348)

AZ ÖSSZEOMLÁS ÉS A FORRADALMAK • Írta: Balla Antal 359

A Wekerle-kabinet (362) Wekerle újjászervezi a kormányt (366) Szerényi kormányalakítási kísérlete. Wekerle második háborús kormánya (368) Az októberi események az összeomlásig (375) Károlyiék hatalmon (382) A bolsevizmus (390) Megjegyzések az összeomláshoz (394) Az ellenforradalom (398)

A NEMZETGYŰLÉSTŐL AZ ORSZÁGGYŰLÉSIG • Írta: Szűdy Elemér 400

A tábornoki tanács és Clerk missziója (401) Kiírják a nemzetgyűlési választásokat (402) A békedelegáció Párisba utazik, hogy átvegye Magyarország megcsonkításának okmányát (404) Összeül a nemzetgyűlés (405) A kormányzóválasztás (408) A Simonyi-Semadam-kormány (409) A tiszántúli választások. A szállítómunkások nemzetközi bojkottja (411) Teleki Pál kormánya (413) A földbirtokreform (415)

A trianoni béke becikkelyezése (418) IV. Károly király visszatérési kísérletei. Gróf Bethlen István kormányalakítása (421) Megalakul az egységes párt. A második Bethlen-kormány (427) A választójogi küzdelem (430) Az első nemzetgyűlés sommázata (435) A második nemzetgyűlés (437) Megszűnik a kormány kivételes hatalma (440) A szanálás (442) II. (443) A szanálás külpolitikai elintézése (445) Belpolitikai harcok a szanálás körül (448) A szanálás eredményei és hatása (450) A házszabály-revízió (454) „Trianoni honmentések” (458) A felsőház (464) A második nemzetgyűlés sommázata (466) Az új országgyűlés (472) I. (474) II. (479)

MAGYARORSZÁG KORMÁNYAI 1867–1927	481
NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ	491

Szalai Miklós

KÉP A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSRŐL A KONSZOLIDÁCIÓ DELELŐJÉN – *Balla Antal könyve a magyar parlamentarizmusról*

A magyar országgyűlés története 1867–1927 egy 1927-ben megjelent félhivatalos kiadvány második kiadása.¹ A Balla Antal által szerkesztett monumentális hosszúságú kötet pártpolitikától, politikai céloktól mentesen, tisztán szakmai, történelmi szempontok alapján mutatja be a modern magyar országgyűlés, a magyar polgári parlamentarizmus történetét. A könyv demonstrálni akarta egyrészt, hogy a Bethlen-korszak parlamentje legitim jogutóda az 1867–1918 közötti parlamentnek, másrészt, hogy ez az immár nem rendi, hanem elvileg demokratikus, népképviselési elvek alapján megszerveződött országgyűlés is – a kiegyezés utáni államrenddel, alkotmányossággal együtt – legitim utóda az ezeréves magyar alkotmányfejlődésnek. Az elfogulatlanság elvi igénye ellenére a könyv megjelenésének – miként oly sok más történelmi munkának is a magyar szellemi élet történetében – egy sajátos politikai szituáció alkotta a háttérét.

Nemzetünk viharos történelme során a magyar nemzeti identitásnak, a magyar nemzeti gondolatnak elválaszthatatlan része volt a történelmi alkotmányosság tudata, a történelmi alkotmányossághoz való ragaszkodás. A magyarság évszázadokon át idegen hatalom, idegen dinasztia, a Habsburgok uralma alatt élt, s emellett a török hódítás végére az ország visszavonhatatlanul soknemzetiségűvé vált. Ilyen körülmények között egyedül a történelmi alkotmány, a történelmi joghoz való megingathatatlan ragaszkodás garantálhatta egyrészt az ország – viszonylagos, a Habsburg Birodalmon belüli – függetlenségét, másrészt pedig a magyar állam *magyar* nemzeti jellegét. Előbb a Rákóczi-szabadságharcra és a szatmári békére, aztán a II. József felvilágosult abszolutizmusával szemben kibontakozó rendi ellenállással, majd az ezt követő 1790-es rendi országgyűléssel a nemzet bebizonyította, hogy soha és semmiképpen sem fog elfogadni olyan politikai struktúrát, amely eltörli a magyar tör-

ténelmi alkotmányt, s a magyar nemzetnek abban fundált függetlenségét, a magyar állam nemzeti jellegét.

A reformkor politikai küzdelmeiben már a Habsburg-abszolutizmus mellett új ellenfelei támadtak a történelmi alkotmányosság gondolatának: egyfelől a szabad nyelvhasználat, kulturális önrendelkezés mellett politikai önrendelkezésre is törekvő, a magyar államot federalisztikus módon átalakítani akaró nemzetiségek, másfelől a radikális demokratikus álláspont szószólói, akik szerint a francia forradalom eszményeit, a modern liberális, demokratikus intézményeket a történelmi alkotmánytól függetlenül, azt eltörölve kellene megvalósítani Magyarországon is.

A reformkor és a szabadságharc politikai küzdelmei azonban bebizonyították: egyik álláspont sem találhat támogatásra a magyar – döntően nemesi jellegű – politikai elitben. Kossuth is – mint az a centralistákkal folytatott vitájából kiderült – a nemesség vezető szerepét és a rendi alkotmányosság intézményeit – mindenekelőtt a vármegyét – az alkotmányosság, a nemzeti függetlenség bástyájának tekintette. Amikor a szabadságharc után létrejött, a „jogeljárás” elméletre² hivatkozó abszolutizmus – a nemzetközi politika fejleményei következtében – tarthatatlanná vált, akkor az uralkodóházzal való kompromisszumot, a kiegyezést megalkotó Deák, a „haza bölcse”, megint csak azt hangsúlyozta, és a maga higgadt, ugyanakkor erős akaratú államférfiúi egyéniségével azt is vitte keresztül, hogy megegyezés csakis a történelmi alaphoz, a törvényességhez, tehát az alkotmányos jogfolytonossághoz való visszatérés révén lehetséges.³ Deák szerint a magyar alkotmány értelmében minden olyan közjogi aktus érvénytelen, amely nem a szuverenitás két tényezőjének: a királynak és a nemzetnek az együttes döntésével megy végbe. Törvénytelen volt tehát a Habsburg-ház 1849-es trónfosztása – de törvénytelen volt az

*Balla Antal portréja az 1930-as évekből.
(Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár)*

abszolutizmus rendszere is. A nemzetnek az 1848-as, a király által szentesített törvények által meghatározott jogállapothoz kell visszatérnie; ezeket az 1848-as törvényeket kell azután – király és nemzet megállapodásával – úgy módosítani, amint azt az összmonarchia közös külpolitikai, állami érdekei indokoltta teszik.

A kiegyezés utáni Magyarországon az egész magyar politikai elit – 67-es kormánypárt és 48-as ellenzék – megint csak a történeti alkotmány feltétlen érvényességét elfogadva, annak keretei között politizált. Eszményképük nem a francia, hanem az angol történelmi, politikai fejlődés volt. Annak az országnak a fejlődése, ahol a demokratizálás, a nagy néptömegek politikai jogainak születése a szokásjog, a történeti alkotmány keretei között, a rendi intézményeket, a királyságot és a Lordok Házát, valamint az arisztokrácia vezető szerepét (l. például Winston Churchill politikai szerepét még a 20. században is) megőrizve ment végbe. A magyar jogtudomány érvényes törvénynek, jogforrásnak tekintette nemcsak a rendi országgyűlések törvényeit, de még a régi magyar királyok által az országgyűlés nélkül kiadott dekrétumokat is. A magyar történet- és jogtudomány egyik nagy vállalkozása volt, amikor *Magyar Törvénytár* címmel 1899-től egységes jogi korpuszként kiadták Szent István törvényeitől kezdve a magyar állam összes törvényét. Amikor a századfordulón a „darabont”-kormány a jogfolytonosságot, az alkotmányt sértő módon akarta bevezetni az általános választójogot, akkor Apponyi Albert, a magyar konzervatív nacionalizmus nagy tudású, kiváló szónoki képességekkel rendelkező, s ideális magaslatokon mozgó képviselője ékes szavakkal fogalmazta meg a nemesi politikai elit álláspontját: „mi az alkotmány sáncaiba akarjuk bevinni a népet, de nem az alkotmány romjai közé.”

Amikor pedig a történeti Magyarországot eltemette a világháború és a forradalmak kataklizmája, akkor a forradalmak után létrejött új rendszer, a Horthy-rendszer megint csak saját eszmeiségének szerves részévé tette a jogfolytonosság gondolatát.

A szó szoros értelmében vett jogfolytonosság persze kétséges volt, mi több, az első nemzetgyűlés a második királypuccs után detronizálta a Habsburg-házat. De az ország királyság volt, érvényben volt a királyság intézményének védelméről szóló törvény (1913. LIV tc.) is, Horthy Miklós, az államfő a történeti alkotmány által a király hiányának „esetére” előírt kormányzóti tisztséget viselte. S a rendszer

mindig is hivatkozott a történeti közjogra, jogforrásnak tekintette a régi Magyarország valamennyi törvényét, a *Corpus Jurist*. Mi több, a történeti alkotmányosságra való hivatkozás ideológiája új dimenziót kapott azzal, hogy a trianoni béke revíziójának igényét – amely a rendszer politikájának legfőbb célja volt, s amellyel az egész magyar közvélemény azonosult – az etnikai és gazdasági érvek mellett szintén a történeti jogra való hivatkozással támasztották alá. Amikor 1931-ben Eckhart Ferenc, a köztisztviselői állású nagy jogtörténész *A magyar történetírás új útjai* című, Hóman Bálint által szerkesztett kötetben kétségbe vonta a Szent Korona-tan és a magyar alkotmányfejlődés egyedülálló jellegét, történelmi jelentőségét, akkor a közélet minden oldaláról a legélesebb támadások érték.⁴

A történeti alkotmányosság ideológiájában kitüntetett hely jutott, kellett, hogy jusson az *országgyűlés* kultuszának. Az első modern magyar országgyűlés, az 1848-as a rendi országgyűlések legitim utódjának tekintette magát. Ez mutatkozott meg abban is, hogy az általa alkotott választójogi törvényben külön biztosította a régi jogon (a nemesség jogán) választók választójogát is. A kiegyezés után létrejött magyar országgyűlésben egyrészt megmaradt a főrendiház rendi eredetű intézménye, és 1885-ig, Tisza Kálmán főrendiházi reformjáig ennek szervezete egyszerűen azonos volt a régi, rendi országgyűlés felsőtáblájával, másrészt pedig – Angliával ellentétben – a *képviselőház* képviselőinek nagy része is még nagyon sokáig a nemesek soraiból került ki. Csak 1894-ben lett az országnak nem nemesi származású miniszterelnöke, Wekerle Sándor.

A Horthy-rendszer alapvető jogi kereteit megteremtő első, 1920-ban létrejött első Nemzetgyűlés természetesen nem volt a szó szoros értelmében jogfolytonos utóda a régi országgyűlésnek, hiszen nem az országgyűlés által meghozott és a király által szentesített törvény, hanem az antant által diktált és a Friedrich-kormány által életbe léptetett választójogi kormányrendelet alapján választották, s nem is képviselhette az egész országot, csak azt a részét, amelyet az ország területét megszálló jugoszlávok, románok és Csehszlovákia csapatai meghagytak, a későbbi békeszerződés által megszabott határokon belüli részt. A Nemzetgyűlés ideiglenesnek is tekintette magát – a politikai vitákban fel is merült a régi képviselőház – vagy legalább a régi főrendiház⁵ – összehívásának lehetősége, amit azonban az utódállamok és az antant fellépése megakadályozott.⁶ Nem lehetett

tehát a szó szoros értelmében jogfolytonos, legitim intézmény sem a kormányzói tisztség, sem annak Horthy Miklós általi betöltése, s az 1922-ben az első nemzetgyűlés feloszlása után rendeleti úton életbe léptetett új választójog alapján létrejött új országgyűlés sem.⁷ (Nem is szólva az uralkodóháznak a királypuccsok után külpolitikai kényszer hatására kimondott detronizálásáról.)

Az ezáltal az országgyűlés által létrehozott új alkotmányos rend ezért voltaképpen mindig ideiglenes szükségjog maradt, amely nem rendelkezett a történelmi magyar alkotmányból levezethető legitimitással.⁸ (Habár egyes közjogászok megpróbálták a szokásjogra vagy a „nemzeti közmeggyőződésre” hivatkozva ennek az ellenkezőjét bizonyítani.)⁹

Ámde amikor a rendszer Bethlen István vezetésével konszolidálódott, népszövetségi kölcsön segítségével fellendítette a háború és Trianon következtében kétségbeejtő helyzetbe került magyar gazdaságot, s egyre inkább liberális arculatot öltött, akkor egyre inkább arra törekedett, hogy saját identitásának meghatározása során szerves kontinuitást teremtsen az 1918 előtti liberális Magyarországgal, s ennek megfelelően az országgyűlést is úgy láttassa, mint az 1918 előtti országgyűlés legitim utóda. Része volt ez Bethlen István ama törekvésének is, hogy kiszélesítse a rendszer társadalmi bázisát. A kormányzó és a miniszterelnök az új, konszolidált Magyarország felépítéséhez meg akarták nyerni a – még mindig nagy vagyonnal és társadalmi befolyással rendelkező – magyar arisztokrácia és a katolikus egyház támogatását is. Ám az arisztokrácia és a katolikus papság nagyobb része legitimista meggyőződésű volt: gyanakvással, idegenkedéssel tekintett Horthyra és Bethlenre, hiszen – igaz, külpolitikai szükségszerűsége, az utóállamok és az antant nyomására hivatkozva, de – mégiscsak fegyverrel űzték el 1921 októberében a királyt, s detronizáltatták a Nemzetgyűléssel a Habsburg-házat. Gesztusokat kellett tenni nekik, igazolni kellett, hogy Horthy és Bethlen, ha nem is hozzátják vissza a törvényes királyt, mégis a történelmi alkotmányosságot tiszteletben tartva, annak szellemében akarják kormányozni Magyarországot.

A Horthy kormányzó és Bethlen István körül kialakult hatalmi „centrum” és a legitimista körök megbékélésének feltételei már korábban megteremtődtek a „Beniczky-ügy” során, amikor a szélső legitimista Beniczky Ödön nyilvánosan az 1919–20-as fehérterror kilengéseiben való bűnrészességgel vádolta meg a kormányzót, de a legitimisták –

még a Bethlennel szemben engesztelhetetlen ifj. Andrassy Gyula gróf is – cserbenhagyták.¹⁰ Ezt követően azután egy fél évig a frankhamisítási botrány – amelyet az egész ellenzék a kormány elleni támadásra használt fel, külföldön megrendítette Magyarország presztízst, és veszélybe sodorta a gazdasági konszolidációt is – kavarta fel a magyar közéletet. Ám miután Bethlen úrrá lett a helyzeten, megteremtődtek annak feltételei, hogy gesztust téve a katolikus egyháznak,¹¹ az arisztokráciának és a jogfolytonosság eszméjének, törvénnyel (1926. XXII. tc.) állítsa helyre a törvényhozás másik kamaráját. Az új, második kamara a dualizmus kori főrendiház helyett a „felsőház” nevet kapta, s újból formális politikai képviselőhöz juttatta az arisztokráciát és a katolikus egyházat.¹² (Egyszersmind Bethlen megegyezett a mérsékelt, a kormányt támogató legitimistákkal, a Keresztény Gazdasági és Szociális Párttal, hogy a felsőházi törvény tervezetéből kimarad az a pont, mely szerint a testület a régi főrendiház jogfolytonos utóda lenne.)¹³ A kormányhoz közeledő arisztokraták azzal honorálták ezt a lépést, hogy a felsőház választásán – a régi főrendiházzal ellentétben az új felsőházba nem a születés alapján kerültek be az arisztokraták képviselői, hanem az arisztokratákból alakult testület választotta meg őket – kibuktatták Bethlen régi ellenfelét, Andrassy Gyula grófot.¹⁴

Az új felsőház, a kétkamarás parlament helyreállítása révén tehát a magyar országgyűlés egyre inkább a régi, a dualizmus kori és az azt megelőző, alsó- és felsőtáblás rendi országgyűlés megfelelőjének, jogfolytonos utódának volt láttatható a közvélemény szemében.

Az új, immár kétkamarás – és a kormánypárt 1926-os jelentős választási sikere után megalakult – Országgyűlés 1927. január végén ült össze ünnepélyes külsőségek között, mintegy a magyar nemzeti feltámadás szimbólumaként. De ebben az esztendőben más, az ország külpolitikai helyzetét is meghatározó, megváltoztató események is történtek. Magyarország örökbarátsági és békeszerződést kötött a fasiszta Olaszországgal; a két ország között állandósult a gazdasági és kulturális együttműködés. Röviddel ezután pedig megindult a Rothermere-akció: a *Daily Mail*-ben az angol sajtómágnás és politikus, Lord Rothermere *Magyarország helye a nap alatt* címmel cikket közölt, amely a trianoni békeszerződés igazságtalanságát, revíziójának történelmi szükségszerűségét hangsúlyozta. Habár az, hogy a lord Magyarország melletti sajtókampányát mennyire a letiport kis

nemzet iránti rokonszenv, a trianoni békeszerződés igazságtalanságán való őszinte felháborodás és mennyire a politikai számítás vezette, kétséges volt. Korábban ugyanis éppen Rothermere sajtója támogatta a legaktívabban Csehszlovákia létrehozását, s propagálta a békeszerződés könyörtelen végrehajtását a legyőzött államokkal szemben, és Rothermere akciójának nem voltak kézzelfogható politikai következményei sem (Anglia és Franciaország siettek közölni az utódállamokkal, hogy Rothermere kampánya semmit sem változtat politikájukon), fellépése nyomán a nemzetközi közvélemény figyelme mégis ráirányult a „magyar ügyre”. Horthy kormányzóban, Bethlen miniszterelnökben és az egész magyar politikai elitben Rothermere fellépése azt a reményt ébresztette, hogy az ország kitörhet nemzetközi elszigeteltségéből, és a világpolitikában módja nyílik olyan fellépésre, amelynek nyomán a Népszövetség, illetve az antanthatalmak fontolóra veszik a békerevízió lehetőségét. A Rothermere-akció nyomán Magyarországon létrejött a Revíziós Liga, s számos látványos propagandaakcióra került sor. Ám a Népszövetség és az antanthatalmak által vallott demokratikus eszményekkel nyíltan szembeszegülő ország, illetve hatalom nem is számíthatott volna arra, hogy igényeit figyelembe veszik, hogy a nemzeti önrendelkezésre és a történelmi jogra hivatkozó panaszja bármilyen nemzetközi fórumon meghallgatásra találja. Ez a politikai szituáció szülte az előttünk fekvő könyvet.

Bethlen Istvánt és kormányát tehát kettős politikai szándék vezette, amikor 1927 szeptemberében könyvbe foglaltatták a magyar országgyűlés történetét. A kiadványnak a magyar közvélemény felé demonstrálnia kellett, hogy az immár két-kamarás formában helyreállított parlament jogfolytonos, törvényes utóda a régi, az 1918-ig létezett magyar országgyűlésnek, ezért a Horthy Miklós vezette politikai rendszer is a magyar történelmi jogfejlődés szerves folytatását, nem pedig valamiféle „szükségállapotot”, illetve diktatúrát jelent. A nemzetközi közvélemény felé pedig azt volt hivatott közvetíteni, hogy Magyarország alapvetően liberális, parlamentáris ország, amely nem hallgat az első világháború utáni új antiparlamentáris, antidemokratikus politikai és szellemi törekvések „szírhangjaira”, nincs olyan szándéka, hogy a parlamentarizmust félredobó új politikai formát keressen, akkor sem, ha baráti viszonyban van a fasiszta Olaszországgal.

A könyv megszerkesztésével – nyilván azért, hogy a liberális közvélemény előtt is dokumentálják Bethlen liberá-

lis, konszolidáló szándékait – a Horthy-rendszer viszonyai között baloldalinak számító, liberális politikai publicistát és történészt, Balla Antalt bízták meg.

Ki is volt Balla Antal?

1886-ban született Kiskunhalason, református gazdálkodó családban. Budapestre kerülve elszakadt szülővárosától. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, ahol bölcsészdoktorrá avatták. Újságíró lett, a *Nemzet* című újság munkatársa, majd 1919 után szerkesztője. Az első világháborúban súlyosan megsebesült, fél lábát elveszítette. 1922-ben átkerült a *Pesti Hírlap* szerkesztőségébe, amelynek 1926-tól belső munkatársa lett. Újságírói tevékenysége mellett számos népszerűsítő történelmi, esztétikai munkát is írt. Publikált többek között Hobbesről (1910), megírta H. A. L. Fisher, a világhírű angol liberális történész (1865–1940) *Európa története* című munkájának a magyar vonatkozásokat tárgyaló kiegészítését, könyvet írt a legújabb kor gazdaságtörténetéről (1931), az Egyesült Államok történetéről, II. Rákóczi Ferencről, sőt még egy teljes magyar országtörténet is megjelent tollából.¹⁵ Újságírói és történetírói munkássága mellett fordítóként is tevékenykedett: fontos társadalomtudományi műveket (Gustave Le Bon és Durkheim munkáit) fordított franciáról magyarra.

1931-ben szabadelvű, polgári ellenzéki politikusként csatlakozott a Független Kisgazdapárthoz, ám nyilvánvalóan a liberalizmus konzervatív, s nem demokratikus változatát képviselte, hiszen a fentebb említett Eckhart-ügy idején például egyenesen azt követelte, hogy Eckhartot, aki „minden illúziókat lerontja”, és a magyarság nemzeti büszkeségének, a sajátos magyar alkotmányfejlődésnek a letagadásával a revízió esélyeit is rontja, meg kell fosztani egyetemi katedrájától.¹⁶

Balla igazán 1945 után, a koalíciós korszakban kapcsolódott be az aktív politikába. 1945-ben tagja lett az MTA-nak, és 1946–48 között a közgazdaság-tudományi egyetemen tanított. 1945–47-ben országgyűlési képviselő, majd 1945 decemberétől 1946. november 20-ig a koalíciós kormány tájékoztatásügyi minisztere lett. Egyik szerzője volt a köztársasági államformáról szóló 1946. I. tc. indoklásának, majd a Kisgazdapárt napilapjának, a *Kis Újságnak* lett a felelős szerkesztője. Balla nem tartozott azok közé a kisgazda politikusok közé, akik kifejezetten kommunistabarátok voltak, de azok közé sem, akik szembeszálltak (mint például Sulyok Dezső) a politikai élet egyre erősödő balra-

tolódásával, a kommunista diktatúra kiépülésével. Inkább azt mondhatnánk, hogy együtt „sodródott” a folyamattal.¹⁷ *Mit kell tudni a demokráciáról?* című népszerűsítő műve például, amelyhez Balogh István páter, államtitkár, a koalíciós korszak ismert politikusa írt bevezetőt, megsemmisítően kritizálja a fasizmust és a Horthy-rendszert, s egyértelműen egy „szociális demokrácia” mellett foglal állást, a bolsevizmussal szemben pedig semmiféle kritikát sem fogalmaz meg – úgy véli: az 1945 utáni világban a demokráciának többféle formája is létrejöhet, s ezek egyike a szovjet rendszer is.

1947-ben a Kisgazdapárt „leszámítása”, szétverése után Balla a koalíción kívül álló, de a kommunistákkal együttműködő Független Magyar Demokrata Párthoz, Balog páter pártjához csatlakozott, amely a többpártrendszer gyakorlati fölszámolása után, 1949-ben csatlakozott a Magyar Függetlenségi Népfronthoz. Balla Antalt „társutas” magartartása végül nem mentette meg attól, hogy a közéletből és a tudományból egyaránt kiszoruljon: 1949-ben az MTA is visszaminősítette őt tanácskozó taggá.¹⁸ Magányosan és betegesen élte le utolsó éveit, 1953-ban halt meg.

Balla az országgyűlésről szóló könyv előtt alig egy évvel írta meg talán legértékesebb, leginkább elmélyült munkáját, *A liberalizmus története* című könyvet.¹⁹ Ebben a művében Balla egyértelműen, önérzetesen liberálisnak vallja magát, szembeeszegetül a korabeli magyar közélet antiliberális közhangulatával. Az aktuális politikai állapotokról (érthető okokból) nem nyilatkozik, de a Tiszák rendszerét kemény kritikával illeti. Széchenyi és Kossuth vitájában alapvetően Kossuthnak ad igazat. Szerinte nem Kossuth volt a kor tömeghangulataitól elragadott, felelőtlen álmodozó, hanem éppen Széchenyi programja volt érzelmektől vezérelt és inkohereus. Széchenyi gazdasági szabadságot akart politikai szabadság nélkül, Ausztriának való alávetettségünket elfogadva. Balla tagadja, hogy a liberalizmus lett volna felelős a történeti Magyarország katasztrófájáért, inkább az ellenkezőjét véli igaznak: a dualista Magyarországon túlközpontosított állam jött létre, amely nem gyökerezett szervesen a magyar társadalomban, és ezért nem dacolhatott a történelem viharaiival. A történeti alkotmányossághoz való viszonya felemás: a Szent Korona-tant nyíltan és kategorikusan elveti, a rendi országgyűlést sem akarja felmagasztalni. Mégsem tekinti a rendi alkotmányt valamiféle félreterelhető régi „limlomnak”, hanem elismeri a magyar és az angol fejlődés

közötti történelmi párhuzamot, nagyra értékeli a nemesi vármegye intézményét, és kiemeli, hogy Európában először Magyarországon (Erdélyben) hirdették ki a vallásszabadságot. Balla tehát a modern magyar államot sem kontinuuusnak, sem teljesen diszkontinuuusnak nem tekinti a rendi Magyarországgal. Szerinte az erős polgári osztály hiánya az oka annak, hogy „beleragadtunk” a rendi viszonyokba.

Balla Antal on kívül a könyv egész szerzőgárdájának összeállítását is azt sejteti, hogy nem annyira történelmi szakmunkáról volt szó, hanem inkább a magyar kormánynak az ország helyzetét, törekvéseit a hazai művelt nagyközönségnek és a nemzetközi közvéleménynek bemutató reprezentatív, népszerű műről. Nemcsak Balla nem volt hivatásos történész, hanem a kötet többi szerzője sem, inkább újságíró, kiérdemesült politikus (Szterényi József)²⁰ vagy a politikai publicisztika terére elkalandozó természettudós (Hoitsy Pál),²¹ jóllehet nem csupán Balla, de a többiek is írtak népszerűsítő, többé-kevésbé színvonalas történelmi munkákat. Érdekes a szerzőgárdából külön felfigyelnünk Szterényi és Hoitsy nevére. Báró Szterényi József egyike volt a Horthy-korszak ama politikusainak, akik még a dualizmus korának politikuskárdájához tartoztak, s zsidó származásuk miatt a keresztény-nemzeti irányzatú sajtó gyakori céltáblái voltak. Hoitsy pedig az első világháború előtt erősen nacionalista, függetlenségi párti publicistaként, a „30 millió magyar” álmának meghirdetőjeként vált ismert közéleti személyiséggé, Horthy pedig taggá nevezte ki az új felsőházban. Kettőjük szerepeltetése azt jelezte: Bethlen helyre akarja állítani a *kontinuitást* a dualizmus korával, a régi, a liberális Magyarországgal.

A kötet egészének szellemiségét Balla Antal bevezető tanulmánya, *A magyar parlamentarizmus eredete* (22–38. o.) fejezi ki a legmegfelelőbbben. Ez az írás jelentős hangsúlytelódásokat mutat az alig egy évvel korábban megjelent liberalizmus-könyvvel szemben. Balla teljes mértékben osztja a korszak, a politikai rendszer jogfolytonosság-kultuszát, a magyar nemzeti identitás megőrzőjének s szervesen kifejlődött megjelenési formájának tekinti a rendi országgyűlést. A Szent Korona-tant nem védelmezi, de nem is bírálja. Elismeri persze, hogy 1526-tól, a Habsburgok uralma alatt „a magyar rendi országgyűlés kétségtelenül csak kis lokális helyi parlamentféle volt”, de mégis ez az országgyűlés, a magasérelmi politikájával megakadályozta mindvégig azt, hogy az országot a Habsburgok egy abszolutisztikus összbiroda-

lomba beolvasszák. S 1790-ben már ez a rendi országgyűlés európai színvonalú, megjelennek benne a felvilágosodás eszméi, felmerül az elavult egyházi és nemesi kiváltságok eltörlése. A reformkor országgyűlésein egyre erősödött a liberális szellem. Az 1848-as szabadságharc pedig nem volt forradalom, nem volt szakítás a jogfolytonossággal. „A nagy törvényalkotók a régi magyar rendi alkotmányt módosították úgy, amint azt a kor kívánalmai követelték, de a reformok útján egy lépéssel sem mentek tovább, mint amennyire az ésszerűnek látszott” – írja. A Habsburgok elnyomása nélkül szinte az angollal párhuzamos magyar alkotmányfejlődés már vagy száz évvel korábban kiteljesedhetett volna: a rendi országgyűlés átalakult volna modern népképviselőtté. Ugyanebben a szellemben fogant Balla második, *Az összeomlás és a forradalmak* című írása is a kötetben. Az 1867 után megszületett magyar parlamentarizmus a maga minden fogyatékoságával együtt is a magyar állam törvényes intézménye volt. A veszített háború végén forradalmi úton felborítani az állam törvényes rendjét, megbénítani a kormányzást, leszerelni a hadsereget felelőtlen és romboló tett volt, elősegítette az ország összeomlását és Trianont. Az „öszirózsás forradalom” és a tanácsköztársaság megítélésében Balla teljesen átveszi a korszakban hivatalossá vált álláspontot: az 1918–19-es forradalmak hatalomvágyó emberek (mindenekelőtt Károlyi Mihály) és doktrínerek felelőtlen „kísérletezgetései” voltak a nemzet sorsával, s ők a felelősek a történelmi Magyarország katasztrófájáért. Nem állt mögöttük valódi népakarat, csak egy jól szervezett, hatalomra törő kisebbség szervezett erőszaka, és ezért az országgyűlés 1918-as önfeloszlatása – habár Balla nem akarja elítélni ezért az Országgyűlés akkori, nyilvánvalóan a közhangulat előtt meghátráló vezetőit – nem fogható fel legitim aktusnak, csakis a törvényes rend megszűnésének. Károlyit és Kun Bélát későbbi korok letisztultabb történelemfelfogása sem mentheti fel a történelmi Magyarország összeomlásáért való felelősségük miatt.

Az ellenforradalom és az ideiglenes Nemzetgyűlés tehát a törvényes állapotokat állította helyre – bár Balla elsősorban a Kiszegapártban látja a konzervatív liberalizmus egészséges eszmeiségét, a Keresztény Nemzeti Egység Pártja szélsőségeit pedig – mindenekelőtt az antiszemitizmust – elítéli.

A magyar országgyűlés tehát a magyar nemzeti élet szerveződésének szülötte, a trianoni katasztrófa utáni nem-

zeti újjászületésnek a garanciája. Ezért nem szabad ellene sem legitimista, sem fasiszta, sem radikális-demokratikus álláspontból hadakozni, legitim voltát megkérdőjelezni, az országgyűlés „fenntartása az igazi jogfolytonosság”, „ezt kell javítani, ezt kell a kör követelményei szerint esetleg módosítani”²² – fejezi be az eszmefuttatást Balla.

A kötetben szereplő többi tanulmány, amelyek a dualizmus parlamenti életének, a dualizmus kori országgyűlés törvényhozó munkájának egy-egy szakaszát mutatják be, ugyanazt az eszmeiséget tükrözik, amely Balla álláspontját inspirálta. Világosan megmutatják, hogy a dualizmus korában a magyar országgyűlés gazdag volt nagy szónokokban, jelentős egyéniségekben. Az országgyűlés komoly törvényhozói munkát végzett, a modern magyar polgári állam kiépítésével megteremtette a dualizmus kori Magyarország, a „boldog békeidők” bámulatos gazdasági és kulturális fejlődésének jogi, államigazgatási kereteit. Nem változtattak ezen a sokszor öncélú hatalmi harcok, személyes ellentétek, néha botrányok sem, amelyeknek a képviselőház volt a színtere. Kevésbé jelenik meg a munka lapjain a választójogi kérdés, amely ezeknek a harcoknak a háttérében állt: a dualizmus története során a parlamenti ellenzék azért nyúlt egyre erőszakosabb eszközökhöz, az obstrukcióhoz, mert az adott választási rendszer mellett nem volt esélye annak, hogy a választásokon is hatalomra jusson.

A kötetnek tekintettel kellett lennie azokra a politikai érzékenységekre, a 67-esek és a 48-asok, valamint Tisza István és ellenfelei közötti ellentétekre, amelyek ekkor még elevenen éltek az eddigre nagyjából „egy hajóba került”, Bethlen István mögé tömörült jobbközép politikai elitben, amelynek nagy része még a dualizmus Magyarországon szocializálódott. Balassa Imre²³ írt a kiegyezésről és az azt követő első néhány évről (1865–1875). Bár Balassa szépen, elismerően szól a kiegyezést megkötött nagy államférfiak, Deák, Eötvös és Kemény Zsigmond politikusi, erkölcsi és szellemi nagyságáról, sőt még a konzervatívokat sem akarja hazafiatlansággal vádolni. Mégis igazat ad Kossuth Kasszandra-levelének is: a kiegyezést szerinte meg kellett kötni, de végső soron mégis az első világháború és Trianon katasztrófáját készítette elő, amikor Magyarország sorsát egy felbomlásra ítélte, hanyatló nagyhatalom szekéréhez kötötte.

Tisza Kálmán hosszú korszakát (1875–1890) a militáns függetlenségi Hoitsy írta meg egy meglehetősen rövidke (vagy húszoldalas) fejezetben, s bár hazafiságát nem vonja

kétségbe, kevés jót mond róla. Szerinte sikereit annak köszönhetné, hogy ügyesen tudott bánni az emberekkel, illetve hogy uralma alatt keveset alkotott.

Az egyházpolitikai harcok történetét T. Boros László írta meg. Meglehetősen tisztelettel szól a reformokat létrehozó Szilágyi Dezsőről, Wekerle Sándorról, de kevés megértést mutat a reformok katolikus ellenzéke iránt. Ez annál is különösebb, mert az egyházpolitikai harcokból kinőtt Katolikus Néppárt eszmeisége, továbbgondolt keresztény-nemzeti, illetve keresztényszociális ideológiája jelentős szerepet játszott a Horthy-korszak első éveiben.

Wekerle pénzügypolitikájáról Szerényi írt személyes emlékekről, érzelmekről átfűtött visszaemlékezést. Wekerle volt – polgári származása mellett – a magyar parlamentarizmus első olyan politikusa, aki nem parlamenti szónokból, hanem *gazdasági szakemberből* lett politikai vezető, s a korábban kétségbeesítő állapotban lévő államháztartást és a magyar pénzt valutareformjával szilárd alapokra helyezte.

Tisza István első miniszterelnökségét, vele Tisza hatalmas politikai egyéniségét Kemeche László mutatta be a kötetben. Kemeche tanulmányán világosan átüt Tiszának az a legfontosabb személyiségvonása, amely a dualizmus kori Magyarország többi politikusa fölé emelte őt: „a kormányelnöki székbe olyan férfiú került, akinek minden kérdésben nyílt és határozott meggyőződése van és aki akarátát végre is fogja hajtani”. Tisza érezte a dualizmus rendszerét, vele a magyar államiságot fenyegető veszélyeket, és a kicsinyes taktikázgatás, a minden tényezővel való kompromisszumkeresés helyett (ami elődjének, Széllnek a politikája volt) a veszélyek gyökeres megszüntetésére törekedett. Tiszának ez a fanatikus, következetes attitűdje volt az, amellyel kivívta hívei csodálatát és ellenfelei gyűlöletét is – ahogyan ezt a „zsebkendőszavazás” (1904. november 18.) bemutatásánál Kemeche plasztikusan ábrázolja is.

Az 1905–1906-os alkotmányválság történetének bemutatását Pethő Sándorra bízták. Pethő legitimista meggyőződése ellenére is elmarasztalta az uralkodóházat (nem annyira Ferenc Józsefet, inkább Ferenc Ferdinándot), akik a kiegyezési struktúra legcsekélyebb módosítását sem akarták elfogadni, és ezzel – miközben a Monarchia feje felett gyűltek a nemzetközi politika viharfelhői, közeledett a világháború – eljátszották a magyarság lojalitását. Ám kritikájából kijut a koalíciónak és a mögé tömörült magyar po-

litika elitnek is, amely – amikor a nemzeti ellenállással próbálkozott – messze túlbecsülte a nemzet erőtartálékait.

A koalíció történetét Lengyel Ernő írta meg, aki persze nem tagadhatta a koalíciós kormány politikájának teljes eredménytelenségét, tehetetlen „vergődését” a nemzet igényei és az uralkodó között, hiszen a koalíciónak sem a nemzeti követeléseket nem sikerült elérnie, sem az általa programként vállalt demokratikus választójogot megalkotnia. Mégis Lengyel bizonyos rokonszenvvel és tisztelettel ír az – ekkor még élő – Andrássy Gyuláról, a koalíció voltaképeni vezérééről, akit a könyveinek és műkincseinek kápráztaiban elmerülő „grand seigneurnak” nevez, aki „sugárzó intellektusával” vonzotta magához az embereket. Ámde „tartós és mély hatása” mégsem volt soha, akkor sem, mikor egy népszerű ellenzék élén küzdött a katonai követelményekért. Az objektív kritikának nem szabad elfelejteni, hogy „a koalíció egy súlyos és eredménytelenül végződött nemzeti küzdelem után állt”, amelyben az osztrák politika – s főleg Ferenc Ferdinánd – a nemzetiségeket fordította a magyarság ellen. A koalíciónak is hibája volt azonban, hogy „nem volt képes olyan politikát vagy akár olyan taktikát inauguralni, amely nemzeti különbség nélkül tömöríti az országot a nemzeti követelések és népjogok mellett” (278. o.).

Az ellenforradalom utáni két parlament története megírásának nehéz és kényes feladata (401–481. o.) jutott Szűdy Elemér²⁴ hírlapírónak. Bár persze ő is elfogulatlannak, pártatlannak vallja magát, aligha tarthatta magát ehhez, hiszen a miniszterelnökség sajtóosztályának a vezetője volt. Szűdy úgy látta: a forradalmak után megszületett új rend „a magyar jövő gyökere”. A trianoni katasztrófa után Bethlen rendszerének kell az országot – amely egyelőre képtelen változtatni az első világháború után létrejött nemzetközi hatalmi viszonyokon – gazdasági és kulturális téren megerősítenie, hogy fölénybe kerüljön a békeszerződésen örökődő utódállamokkal szemben, s a világpolitika nyugati tényezőit is meggyőzze arról, hogy a magyar életerős, fejlődőképes nemzet, mellyel súlyos történelmi igazságtalanság történt. Érdekes módon Szűdy alig, és inkább csak formálisan szól a kormányzó érdemeiről, viszont annál többet Bethlen Istvánról és az egységspártról: „Ha az ingatag és megbízhatatlan koalíciós kormányzás tovább tart, ha az örökös és meddő pártusák között tovább őrlődik a nemzet életereje, akkor nincs szanálás, nincs stabil magyar valuta és pénzügyi újjászületés, konszolidáció, de nincs felsőház s így ország-

gyűlés sem.” Sem a szociáldemokraták, sem a fajvédők, sem pedig a legitimisták nem kapnak elismerést Szúdytól, inkább úgy jelennek meg, mint akik – például a frankügy idején – öncélúan, hatalomvágyból akarják gáncsolni a nemzeti egység megteremtésén fáradozó Bethlen Istvánt. Valószínűleg Horthy szerepének ez a háttérbe szorítása nem annyira a valóságos hatalmi viszonyoknak, inkább a Bethlen által a külföld felé prezentálni akart image-nek felelt meg.

Szúdy megérti, méltányolja azokat, akik közjogi megfontolásokból nem ismerik el jogfolytonosnak az új országgyűlést, de mégis azt állítja, nincs igazuk. Nem a közjog betűjéhez, hanem a nemzeti organizmusnak az alkotmányfejlődésben megtestesülő szerves folytonosságához kell ragaszkodni – ez felel meg a Szent Korona-tanának is, amelyet Szúdy teljes szívvel felkarol, mondván, hogy a Szent Korona-tan – a nemzetnek mint az uralkodót és a nemzettest egyes részeit magába foglaló szerves egységnek az eszméje – különbözteti meg a magyar alkotmányt a vele egyébként valóban párhuzamos fejlődést mutató angol alkotmányosságtól.

Szúdy tanulmánya megfelelően zárta le a kötetet. A könyv a maga egészében hiteles és koherens képet ad az 1867 utá-

ni modern magyar parlamentarizmusról, a magyar országgyűlések törvényhozó tevékenységéről, politikai harcairól. Egyértelműen bizonyította azt, hogy a dualizmus korának és az 1919 utáni magyar államnak is az országgyűlés működő, szervesen kifejlődött intézménye, amelynek törvényalkotó tevékenysége és nagy szónokai sokat tettek a nemzet felemelkedéséért, a modern Magyarország megszületéséért. Nem az országgyűlés – kétségtől levező – fogyatékságai okozták a forradalmak és Trianon tragédiáját. Az 1920 utáni új országgyűlés pedig – ha a mai értelemben vett demokratikus normáknak nem is felelt meg teljesen – a forradalmak után helyreállította a törvényességet, s megteremtette a két világháború közötti gazdasági fejlődésünk alapjait. A könyv által közvetített politikai felfogásnak lehetnek bizonyos, a kor diktálta egyoldalúságai, mégis egyértelműen megmutatta a magyar és a nemzetközi közvéleménynek azt, amit ifj. Andrássy Gyula gróf, az első világháború előtti Magyarország kiemelkedő politikusa így fogalmazott meg az összeomlás utáni emlékirataiban: „A magyar nemzet az európai társadalomnak még erős és hasznos tagja lesz. Életerőnk nem tört meg – a jövő a miénk marad!”²⁵

Jegyzetek

- ¹ *A magyar Országgyűlés története 1867–1927* (Szerkesztette: Balla Antal). Budapest, Légrády Nyomda és Könyvkiadó Részvénytársaság. Kiadja: A Magyar Országgyűlés Története (1867–1927) kiadóvállalat. (Az utóbbi megjelölésen nyilvánvalóan nem egy valóságos kiadót, hanem egy külön a könyv kiadásának céljára létrehozott fiktív céget kell értenünk.) A továbbiakban a könyvre mindig *A magyar Országgyűlés története* címmel hivatkozunk.
- ² A „jogeljárás” elméletét Wenzel Lustkandl (1832–1906) osztrák jogtudós fejtette ki, *Das ungarisch-österreichische Staatsrecht: zur Lösung der Verfassungsfrage; historisch-dogmatisch dargestellt.* – (Wien: Braumüller, 1863) című munkájában, neki válaszolt Deák Ferenc.
- ³ Deák Ferencz: *Adalék a magyar közigazgatáshoz: észrevételek Lustkandl Venczel munkájára: „Das ungarisch-österreichische Staatsrecht” a magyar közigazgatás történelmének szempontjából.* Pest, 1865.
- ⁴ Kardos József: *A Szent Korona-tan és a legitimizmus.* Budapest, 2012, 115–117. o.
- ⁵ Ez utóbbi azért, mert a képviselőházzal ellentétben az „öszirózsás forradalom” után nem feloszlatta magát, hanem csak elnapolta tanácskozásait.
- ⁶ A régi képviselőházban természetesen jelen voltak az elcsatolt területek képviselői is, alkotmányozó szervként való elismerése ezért azt jelentette volna, hogy az antant tárgyalópartnernek tekint egy olyan Magyarországot, amely formálisan még fenntartja igényét régi területe egészére is.

- ⁷ A választójogi törvényt elvileg az első Nemzetgyűlésnek kellett volna megalkotnia – de mivel a Nemzetgyűlés jelentős része nem osztozott Bethlen István választójogi elképzeléseit, ezért végül annak megalkotása nélkül oszlott szét. Bethlen és Horthy pedig – egy alkotmányjogi értekezés után, amely nagy nehezen jóváhagyta eljárásuk törvényességét – rendeleti úton léptették életbe az új választójogot, amely a Friedrich-féle rendelethez képest jelentősen korlátozta a választók számát, vidéken pedig megszüntette a választások titkosságát.
- ⁸ L. Bölöny József: *Ideiglenes államjogi berendezésünk jogalapja.* Budapest, 1938.
- ⁹ Molnár Kálmán: *Alkotmányos jogrendünk és a közjogi provizórium.* Pécs, 1926. Polner Ödön: *Jelenlegi alkotmányos jogrendünk ideiglenességének kérdése.* *Jogállam* XXX. 1931. 79–89. o.
- ¹⁰ Szinai Miklós történész véleménye szerint a Beniczky-ügy a politikai baloldal (mindenekelőtt a szociáldemokraták) akciója volt Horthy Miklós és az egész rendszer megbuktatására; ez érthetővé teszi, hogy a legitimista körök miért nem álltak Beniczky mögé. (Szinai Miklós: *Ki lesz a kormányzó? A Somogyi-Bacsó gyilkosság háttere.* Budapest, 1988, 7–16. o.)
- ¹¹ A frankbotrány gerjesztette politikai harcok idején a hercegprímás és a katolikus egyház – legitimista felfogásának elvi fenntartása mellett – Bethlent támogatta.
- ¹² Jóllehet a régi főrendiháznál sokkal szerényebb mértékben, mert az új felsőházba a törvényhatóságok 76 képviselőt választottak, az arisztokraták pedig csak ennek a felét, 38-at, míg a katolikus egyház

A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉS TÖRTÉNETE 1867–1927

A Balla Antal által szerkesztett – és részben írt – *A magyar országgyűlés története 1867–1927* című kötet 1927-ben jelent meg először azzal a céllal, hogy pusztán történelmi, szakmai szempontok alapján mutassa be a modern magyar országgyűlés, a magyar parlamentarizmus történetét. Demonstrálni akarta, hogy a Bethlen-korszak parlamentje legitim jogutóda a dualizmus kori magyar parlamentnek, s szerves része az ezeréves magyar alkotmányfejlődésnek.

Az *országgyűlés emlékei* című könyvsorozatunk második kötetében szövegghű formában tesszük közzé Balla Antal immár ritkán hozzáférhető munkáját. A kötet elé Szalai Miklós történész írt bevezető tanulmányt, amely segít a korabeli szöveg értelmezésében, valamint bemutatja azt a politikai hátteret is, amelyben a munka annak idején megjelent.

